

Hlavlom, na který je třeba více času.

Několik poznámek k diskusi o budoucnosti Staroměstského náměstí

Jakub BACHTÍK

ANOTACE: Tento esej je polemickým příspěvkem k debatě o dostavbě a rekonstrukci náměstí. Jeho cílem je upozornit na problematické roviny ideje návratu ke středověké podobě radnice, a to jak z pohledu památkového tak urbanistického. Věnuje se také hodnocení často zmiňovaných zahraničních příkladů a předloh a v závěru se snaží vysvětlit, proč dostavba Staroměstského náměstí za stávajících podmínek není na pořadu dne.

Všechny debaty o budoucnosti Staroměstského náměstí, ať veřejné nebo čistě odborné, budou asi vždy narážet na stejné úskalí – je to téma, ke kterému lze jen obtížně přistupovat objektivně a nezaujatě. Na Staroměstském náměstí se totiž české dějiny zkoncentrovaly do obzvlášť silného roztoku, který není možné vypít najednou. Téměř každé vítězství či trauma naší historie – od tragických pobělohorských poprav k rozpustilým hokejovým oslavám – se na tomto prostoru nějak podepsalo, často dost nešťastně; jeho současná podoba a využití jsou navíc z mnoha důvodů neuspokojivé. Náměstí je proto už z podstaty spojeno s mnoha vrstvami sentimentu, který přitom má, jako v případě mariánského sloupu, překvapivou sílu na základě starobylých křivd rozdělit Pražany do nesmiřitelných táborů. Když k tomu navíc připočteme skutečnost, že vnímání náměstí a přístup k němu se s každou generací trochu promění (výmluvně o tom svědčí dosavadní série architektonických soutěží), vyjde nám z toho závěr, že Staroměstské náměstí je zanedbané a skomírající jen navek. V rovině interpretace a hledání jeho identity jde naopak o prostor, kde je života, ale také tápání a hledání až až.¹

■ Poznámky

1 Víceméně všechny hlavní názorové přístupy k budoucnosti náměstí z hlediska památkové architektonického (byť s výraznou převahou zastánců rekonstrukčního přístupu) zachycuje poslední obsáhlá debata o Staroměstském náměstí, na které se sešli zástupci všech složek dotčené odborné veřejnosti – 3. Beseda Revue Beau! z 5. května 2011. Podrobný zápis redigovaný Tomášem Víchem a Martinem Horáčkem je dostupný na WWW: http://www.archiweb.cz/blog.php?blog_id=54177&id_article=152 [cit. 22. června 2015].

Obr. 1. Praha-Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí – pohled na historickou (?) budovu radnice. Fotografie F. Fridricha z doby kolem roku 1870. Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. H 135 988. (Reprofoto: Muzeum hl. m. Prahy)

2

Jinými slovy, ve vztahu ke Staroměstskému náměstí se dnes nacházíme v pozici, kdy je velmi ošemetné přicházet s definitivními plány na jeho budoucnost a kdy žádná z odpovědí nemůže být s klidným svědomím označena za objektivně správnou. Přesto se takové zdánlivě definitivní varianty objevují. Zejména idea rekonstrukce náměstí v jeho historické podobě s gotickou radniční frontou (případně alespoň myšlenka dostavby samotné parlérovské radnice) je zastánci prezentovaná jako odborně nezávislé, „vědecké“ řešení, které z desítek let pokusů vychází jako jediná možná, nesporná varianta.² Domnívám se ale, že takové hodnocení je předčasné a poněkud přehnané, a že i tato varianta stále zůstává nikoliv nejlepším ani nejhorším, ale prostě jedním z možných řešení. Pokusím se vysvětlit proč.

Radnice ve městě duchů

V prvé řadě je třeba předeslat, že celá otázka dalece přesahuje rozměr památkový a uměleckohistorický a nelze na ni získat uspokojivou odpověď bez širších, v tomto případě až celoměstských souvislostí. Jejich započtení totiž výrazně mění perspektivu celého problému. V prvé řadě se bude odlišně jevit jeho naléhavost. Z hlediska celopražského urbanismu se totiž dostavba Staroměstského náměstí nejeví jako aktuální nebo prvořadý pražský problém, na který by se měli architekti a urbanisté soustředit. Tím nechci říci, že je jedno, jak náměstí dopadne, ani nemám v úmyslu zpochybňovat vážnost problému a míru odpovědnosti, se kterou je k němu potřeba přistupovat. V realitě Prahy roku 2015 ale prostě není rehabilitace Staroměstského náměstí na pořadu dne. Praha má v této oblasti daleko základnější problémy a důležitější otázky k řešení. Město

se teprve učí svůj urbanistický vývoj plánovat koncepčně a ve spolupráci s odbornou i širokou veřejností. Stále naléhavěji musí řešit nové i dlouhou nečinnost zděděné problémy, jako jsou živelně zastavovaná rozvojová území, dopady budování městského okruhu na organismus města, developerská výstavba nových čtvrtí apod. Jako prvořadá a dosud zanedbávaná otázka se také ukazuje kvalita veřejného prostoru a péče o něj – nejde jen o náměstí Staroměstské, víceméně žádné z náměstí v centru města nefunguje jako kvalitní a plnohodnotný veřejný prostor. Z pohledu všech těchto velkých urbanistických úkolů se situace Starého Města, tedy stabilizované a řídké obydlené oblasti historického jádra, jeví jako méně naléhavá.

Stejně to ale vypadá i z hlediska památkové péče v Praze. Město dosud nemá platné regulace, které by chránily jeho nejcennější lokality. Neexistuje vlastně ani jasná společenská shoda na tom, že právě historické dědictví je klíčová hodnota Prahy a že jeho ochrana je prvořadým veřejným zájmem: v Pražské komunální politice se stále používá protipamátková rétorika, dochází zde pravidelně k památkovým excesům, nedodržují se závazky vůči UNESCO a stále živé jsou úvahy o omezení rozsahu zdejší plošné památkové ochrany.³ Praha je zkrátka dodnes městem, které si své památkové hodnoty neváží. Dostavba náměstí se z tohoto hlediska jeví jako „luxusní problém“, na jehož zodpovědné řešení zatím město není připraveno.

Je ale ještě jeden, mnohem důležitější důvod, proč se na definitivní rozhodnutí o Staroměstském náměstí může – a mělo by – počkat. Náměstí dnes postrádá jasnou identitu a případná dostavba obsah. Jen těžko je ale

Obr. 2. Berlín (Německo), rozestavěné torzo tzv. Berlínského zámku – historická kopie, nebo moderní novostavba? (Foto: Jakub Bachtík, 2014)

možné připravovat rehabilitaci náměstí, když není jasné proč, pro koho, za jakým účelem a posláním. Pouhé zacelení městských jizev je jako důvod málo, alespoň pokud se nechceme spokojit s budováním kaširovaných kulís – jinak přece bude vypadat projekt radnice, jinak školy, jinak obchodního domu. V otázce, co má vlastně na náměstí být a jakou to má v rámci města hrát roli, zkrátka musíme mít jasno dřív, než se pustíme do malování projektů. Bylo by přece poněkud ironické, kdyby město pod dohledem odborníku mělo vybudovat prázdnou skořápku, do které by pak developersky shánělo nájemce.

Jak už bylo řečeno, celý problém se navíc netýká pouze obsahu nově postavené radniční budovy či Krennova domu (o jejichž případné využití zatím žádná instituce neprojevila vážný zájem!), ale zahrnuje v sobě Staré Město jako takové. Okolí Staroměstského náměstí je dnes turistickým ghettem, městem duchů, jehož životaběh neurčuje nevelká komunita stálých obyvatel, ale intenzivní a vnějšími projevy dosti agresivní turistický byznys. Nevypadá to navíc, že by se tato situace měla měnit, jak svědčí například nedávné schválení dalšího velkokapacitního luxusního hotelu U Sixtů v Celetné ulici. Úvahy o budoucnosti náměstí tím ale dostávají komplikované pozadí: Chceme provést jeho rehabilitaci, abychom vybudovali kulisu pro turistické výpravy? Nebo nám jde spíš o to, vytvořit živé a smysluplně fungující centrum historického jádra? Pokud má platit druhá možnost, bude potřeba před vlastní proměnou náměstí provést několik dobře promyšlených kroků celoměstského významu (zejména k podpoře trvalého bydlení v lokalitě).

■ Poznámky

2 Dostavba radničního bloku v gotické podobě (ale bez Krennova domu) je jako preferovaná varianta uvedena také v oficiální metodice NPÚ. KIBIC, Karel; KUČA, Karel; KUČOVÁ, Věra. *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. Praha : Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, 2004. ISBN 80-86234-54-1. S. 148–151.

3 Dokonce i jinak nadějně fungující Institut plánování a rozvoje Prahy téma historické hodnoty města ignoruje, respektive neví si s ním příliš rady. K diskusi o připravované novele Pražských stavebních předpisů, které má IPR na starosti, například nebyl oficiálně pozván ani jeden zastupce památkové péče. Rovněž koncept připravovaného Metropolitního plánu bere historickou hodnotu města na vědomí zatím jen velmi okrajově.

3

4

Obr. 3. Frankfurt nad Mohanem (Německo), pohled na staveniště Dom-Römer-Projekt s betonovými skelety, které dají základ nové čtvrti mezi hlavním náměstím a katedrálou, napodobující zbořené středověké centrum. (Foto: Jakub Bachtík, 2015)

Obr. 4. Frankfurt nad Mohanem (Německo), pohled na staveniště Dom-Römer-Projekt. (Foto: Jakub Bachtík, 2015)

Dnes je přitom zřejmé, že shoda na tom, kam by tyto kroky měly vést a jakým způsobem je uskutečnit, se bude hledat velmi těžko, protože v Praze dosud neexistuje kontinuální a moderovaná veřejná debata o dalším rozvoji památkové rezervace. Bezradnost při zacházení s náměstím zkrátka není náhodná, věrně kopíruje bezradnost nad Prahou jako takovou. A není možné spoléhat se na to, že rychlá dostavba náměstí tento stav vyřeší – při neuváženém postupu spíše hrozí, že se stane jedním z jeho symptomů.

Hodnota nedokončenosti

Byla by osudná chyba pouštět se do proměny náměstí předtím, než se tyto otázky vyřeší a než budeme vědět, co vlastně od náměstí očekáváme. Což může trvat také jednu, dvě i více generací. Nelze to ale považovat za prohru, ale spíše za daň, kterou proměna tak cenného místa, jako je Staroměstské náměstí, nese. Domnívám se navíc, že právě generační rozměr, který nebývá v diskusích vždy reflektován, může při rozhodování o budoucnosti náměstí hrát zcela rozhodující roli. Generační rozdíly v přístupu k náměstí lze totiž – s jistým zjednodušením – charakterizovat už dnes. Starší generace má proluku na místě radnice autenticky spojenou s konkrétní historickou

ztrátou, a nutnost jejího zacelení proto bere zcela pochopitelně jako samozřejmý fakt.⁴ Mladší generace na druhou stranu náměstí nezažila jinak a, alespoň co mohu pozorovat, jeho stávající podoba je pro ni přirozená a samozřejmá – víc než dostavba ji často trápí spíše nevhodné využití a nízká kvalita zdejšího veřejného prostoru. Je to myslím přirozené, každý památkář ví, že vztah lidí k jednotlivým památkám se v průběhu času mění a že i někdejší nevhodné zásahy a ztráty mohou být s odstupem času hodnoceny smířlivěji. Je proto třeba připustit nejen možnost, že náměstí zůstane nedostavěno, ale také to, že jeho částečná nebo úplná „nedokončenost“ přestane být vnímána jako chyba. Jízva uprostřed Staroměstského náměstí se možná natrvalo stane historickým svědectvím, které má specifickou pamětní hodnotu – například proto, že připomíná drastické události konce 2. světové války – a které spoluutváří charakter města stejně významně jako další švy a kontrasty, jež dějiny ve staré Praze zanechaly. Popustíme-li uzdu spekulativní fantazii, není vyloučené, že idea dostavby náměstí možná bude za nějaký čas považována za nepřipustný zásah do historické paměti města.

Historická rekonstrukce, nebo historický omyl?

Při vědomí všech těchto otazníků je myslím zřejmé, že debata o tom, jak má vypadat dostavba radniční fronty a zda se má vrátit Krenův dům, kašna či sloup, je ryze akademická. Staroměstské náměstí je dnes územím rozporů, které nebude lehké překlenout a ke kterým nevyhnutelně povedou i sebelépe míněné návrhy na řešení. Nejnazornější ilustraci představuje paradoxně koncept, který se, jak o tom

svědčí i toto číslo Zpráv, u řady osobností z obce historiků a památkářů těší největší podpoře – a sice návrat náměstí zpět co nejblíže k jeho historické podobě, v některých variantách dokonce až zpět k původní parléřovské gotické radnici a baroknímu Krennovu domu. Toto řešení má na první pohled svou logiku – nikdo nemůže rozporovat, že k nejcennější části historického města by se mělo přistupovat s maximální pietou a ohledem k historickému kontextu. A co je pietnější, bližší místnímu geniu loci než stavba, která zde v minulosti stála? Navíc, jak se připomíná, podobné rekonstrukce mají celou řadu precedentů, od jednotlivých památek (berlínský zámek, drážďanské stavby) po celá městská jádra (Varšava, jejíž nově-staré centrum se dokonce stalo památkou UNESCO).

Jenže tato srovnání paradoxně ukazují spíše trhliny uplatnění podobné koncepce v Praze. Mezi nejvýznamnější patří kontext. Jak už jsem se snažil ukázat, u nás vlastně chybí pro dostavbu náměstí zřetelně zformulovaná společenská zakázka. Ale Varšava, Drážďany, Mnichov i Berlín ji měly zcela jasnou – celá jejich historická centra byla zdevastována válkou. Úsilí o obnovu historické podstaty města zde proto má jinou roli, jinou symboliku i společenskou váhu než ve válkou téměř nezasažené Praze.⁵ Zmíněné rekonstrukce byly navíc čas-

■ Poznámky

4 Zajímavým svědectvím o tomto generačním postoji je výše zmíněná debata (cit. v pozn. 1.), kde se sešel nejen výrazný počet zastánců vytvoření kopie Parléřovy radnice, ale překvapivě často zde zazníval názor, že jde o dostatečně „prokázané“ řešení, o kterém už není třeba debatovat a mělo by být bez další soutěže provedeno.

5

to zahájeny záhy po válce, nebo aspoň probíhaly s úsilím o maximální historickou věrnost a na základě solidních ikonografických a plánových podkladů a také po dlouhé veřejné debatě. Případy, kde tomu tak nebylo, se pak ukazují i v zahraničí jako problematické. Výstavba historické čtvrti ve Frankfurtu, kde budou na betonové skelety nalepeny hrázděné fasády, působí spíše jako kaširovaný Disneyland, který nemá s památkovou obnovou nic společného (byť celý záměr je vzhledem k okolnostem pochopitelný a míra otevřenosti a povlivnosti, se kterou byl diskutován s odborníky i veřejností, pro Prahu představuje nedostupný vzor).⁶ A u nás tolik připomínaný berlínský zámek není historickou kopií, ale koncepčně a památkově hluboce problematickým projektem – návrh Franca Stelly je přiznanou novostavbou, která pouze vychází z někdejší hmo-

tové dispozice a na většině průčelí nese repliku původní fasády. Navíc je to počin, který provázet kontroverze, neboť přes nadšení v počátcích příprav dnes jeho podpora u odborné a široké veřejnosti není jednoznačná a v německém tisku se objevují zprávy o tom, že jeho realizaci provázet vážné potíže.⁷

Situace Staroměstského náměstí je ale od těchto příkladů odlišná v tom nejpodstatnějším bodě. Idea obnovy jeho historického stavu totiž není vázána na zacelení konkrétních válečných ztrát, ale sahá dále do minulosti. Úvahy o návratu nikoliv Nobileho / Sprengerovy, ale rovnou Parlérovy radnice, o výstavbě Krennova domu a vztýčení Krocínovy kašny, to není náprava živelních katastrof a ran utržených válkou, ale snaha o revizi architektonických a urbanistických zásahů, které už se staly možná problematickou, ale zcela legitimní součástí

Obr. 5. Praha-Staré Město (MČ Praha 1), průhled Pařížskou třídou, historická (?) situace náměstí zachycená na anonymní fotografii z doby před rokem 1918. Fotografie Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. H 039 921. (Reprofoto: Muzeum hl. m. Prahy) Průhled Pařížskou třídou, autor neznámý, před 1918.

historické podstaty města! Nevyhnutelně tak dochází ke vzniku neřešitelných paradoxů. Měli totiž být obnova skutečně důsledná, je třeba zaslepit Pařížskou třídu a snížit a přestavět severní frontu náměstí. Pokud na tom ale nebudeme trvat a vystačíme si s obnovením základního půdorysu náměstí, proč být v jiných aspektech obnovy důslední a obnovovat například historické tvarosloví? A k jaké historické fázi bychom se vlastně měli vracet? Rekonstrukce by totiž dávala smysl při návratu do posledního zachovaného stavu před násilnou destrukcí, tedy do roku 1945, a to i proto, že k Nobileho / Sprengerově radnici máme uspokojivé množství podkladů. Cokoliv dalšího už není plnohodnotná obnova historického stavu, ale pouze velmi hypotetická rekonstrukce, která u radnice, sloupu, Krennova domu i kašny přechází do volné tvorby na motivy starších

■ Poznámky

5 Navíc zde rozhodující roli hrály i další faktory – ekonomické, lokační apod. V debatách o možnostech rekonstrukcí zaniklých památkových objektů bylo ostatně mnohokrát poukázáno na skutečnost, že iniciativa k těmto akcím u nás ani v zahraničí téměř nikdy nepochází od památkářů, ale od laické veřejnosti, přičemž památková péče si k nim ponechává opatrné, někdy přímo odmítavé stanovisko. Viz například ŠTULC, Josef. Autenticita památky a problém její rekonstrukce (několik poznámek k věčně aktuálnímu tématu památkové péče). *Zprávy památkové péče*. 2001, roč. 61, č. 8, s. 242–247. ISSN 1210-5538. S. 245–246; ŠVÁCHA Rostislav. „Novostavba památky“ – nonsens, nebo nevinný protimluv? Odpověď do ankety. *Zprávy památkové péče* 2004, roč. 64, č. 5, s. 395–396. ISSN 1210-5538; ad.

6 Zevrubné informace o jinak veske pozoruhodném projektu s názvem „Dom Römer“, včetně vizualizací a virtuálních prohlídek lze najít na WWW: <http://www.domroe-mer.de/> [cit. 22. června 2015].

7 Debatě před započítím projektu se u nás věnovala: BEČKOVÁ Kateřina. Mimozeštíťané v Berlíně? K záměru znovupostavení berlínského zámku. *Zprávy památkové péče*. 2004, roč. 64, č. 5, s. 383–388. ISSN 1210-5538. Záměr byl ale schválen až o tři roky později, kdy vznikl první, později několikrát přepracovaný projekt Franca Stelly. Základní kámen stavby byl položen teprve v roce 2013. Současný stav projektu je možné sledovat na <http://berliner-schloss.de/> a <http://www.sbs-humboldtforum.de/> [cit. 22. června 2015].

staveb. Z hlediska urbanistického celku pak jde v každém případě o vznik úplného novotvaru, neboť konfigurace gotické radnice s asanovanou severní frontou a Pařížskou ulicí neodpovídá žádné historické fázi. Konceptně tedy nejde o pietní památkovou obnovu, ale o přístup, který je zcela srovnatelný s vytvořením nové urbanistické a architektonické podoby náměstí soudobými prostředky.

Chtěl bych zdůraznit, že přestože osobně mám k tomuto řešení výhrady, považuji je za zcela legitimní variantu k debatě a návrh Milana Pavlíka a Františka Kašičky za dosavadní vyvrcholení rekonstrukční linie české památkové péče.⁸ Je ale problematické, pokud je tato varianta nepatříčně a bez hlubší argumentace srovnávána s ideově i kontextuálně odlišnými příklady a vydávána za něco, čím není – tedy za nápravu památkových škod a návrat k ideálnímu historickému stavu. Ve skutečnosti žádná z možných variant „obnovy“ neznamena nic jiného, než vytvoření zcela nové koncepce náměstí, které je pouze více či méně opřeno o prvky předchozích dějinných etap. A podobné je to i s jednotlivými stavbami. Například u Parlérovy radnice lze jen těžko mluvit o vědecké rekonstrukci, když k většině zaniklé části – včetně ústřední obecní síně – existují jen velmi omezené podklady. Pokus o její doplnění nutně skončí jako více či méně historizující novostavba s více či méně věrnou replikou starší fasády. Lze přitom poznamenat, že při trpké zkušenosti, kterou má památková péče s pražským developerským fasádismem, je realizace tohoto snu velmi diskutabilní. V kontextu „konzervativní varianty“ dostavby je proto daleko přijatelnější – protože ve východiscích poctivější –, mluvit-li se například o kombinaci rekonstrukce a novostavby v duchu Fragnerových úprav Karolina, jakou v debatě navrhoval například Josef Štulc.⁹

Když nic není dost dobré

Co tedy s náměstím dál? Mají se úpravy omezit jen na zlepšení veřejného prostranství a mobiliáře? Nebo máme frontu dostavět prostředky a formami současné architektury a připravit se tak o jedno z posledních reprezentativních prostranství střední Evropy, kde se moderní tvarosloví vůbec neuplatňuje? Všechny varianty včetně „rekonstrukce“ jsou nyní otevřené. Osobně například nesdílím nedůvěru vůči současné architektuře. Jsem přesvědčen, že i zcela nové řešení dokáže náměstí důstojně doplnit, dokonce že to může být právě soudobá tvorba, která najde k budoucnosti náměstí klíč. Ostatně, příklady dostavby historických měst v historické podobě se uvádějí často, už méně se ale zmiňuje, že pozitivní precedenty

existují i k opačnému přístupu, a to dokonce i přímo v Praze – stačí zmínit dostavbu Emauz nebo Tančící dům. I pohled na postupy ověřené v minulosti zkrátka nakonec ukazuje, že žádný z přístupů – ani „konzervativní“, ani „progresivní“ – není možné označit za univerzálně platný; problematické i následováníhodné příklady lze nalézt na obou stranách.¹⁰

V tuto chvíli je to ale stejně věc teorie, která nemíří k podstatě věci. Stávající debata o budoucnosti radnice a náměstí totiž nezačíná od nuly, ale navazuje na století intenzivního hledání, které získalo podobu řady oficiálních a možná ještě většího množství neoficiálních architektonických soutěží. Toto hledání bývá někdy považováno za neúspěšné, ba dokonce za projev selhání soudobých architektů a důkaz, že *genius loci* Staroměstského náměstí novou tvorbu nepřijme. Myslím ale, že soutěže ve skutečnosti ukázaly něco jiného. Předně není pravda, že by v nich nebyly dobré projekty – řada návrhů by pro náměstí neznamenal velkou újmu, a několik by jej dokonce mohlo obohatit. Poslední oficiální soutěž navíc proběhla před bezmála třemi desetiletími, takže se můžeme jen dohadovat o vizích, které sem mohli vnést tvůrci mladších generací. Problém zde ale není s architekty a architekturou. Je obsažen v našem vztahu k místu samotnému. Staroměstské náměstí je zkrátka pro Prahu tak významné, tak živě otisknuté do naší historické paměti, že nám – zatím – žádné řešení na jeho další úpravy nepřijde dost dobré. U každého návrhu se bojíme, že to bude promarněná příležitost. S jakoukoliv realizací, historizující i novodobou, bychom byli nakonec hluboce nespokojeni a na žádné se proto v současné době nemůžeme shodnout. Toho sentimentu je zde zkrátka stále mnoho, hořký roztok dějin bude potřeba ještě nějaký čas ředit, aby bylo možné jej ve zdraví vypít.

I proto je myslím potřeba smířit se s tím, že výslednému ortelu nad Staroměstským náměstím je třeba dát čas. A ten je třeba nepromarnit sněním o dávné slávě místa (nebo čekáním na geniální architektonický návrh), ale využít jej k přemýšlení o tom, jakou roli má náměstí hrát v celku města a jaký smysl a obsah by měly jeho úpravy nést. Pak by možná mohlo mít celé dilema jasnější východisko.

Obr. 6. Praha (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, pohled na jižní předpolí radničního bloku před tím, než bylo pohlčeno masovým turismem. Snímek ze 60. let 20. století. Sběrka fotografické dokumentace NPÚ, GnŘ, inv. č. 126.436. (Reprofoto: Národní památkový ústav, 2015)

■ Poznámky

8 Jejich východiska a argumenty jsou srozumitelně a přesvědčivě zachyceny v rozhovoru z roku 2004: BEČKOVÁ Kateřina. Dostavba Staroměstské radnice čeká na nové koncertní provedení. Rozhovor s architekty Františkem Kašičkou a Milanem Pavlíkem. *Zprávy památkové péče*. 2004, roč. 64, č. 5, s. 398–400. ISSN 1210-5538.

9 Viz debatu citovanou v pozn. 1. Tento postup ostatně připouští i autoři „rekonstrukčního“ návrhu F. Kašička a M. Pavlík ve svém příspěvku pro toto číslo ZPP.

10 Jako podnětný a z více stran načatý vstup do celé problematiky lze doporučit anketu tohoto časopisu z roku 2004: „Novostavba památky“ – nonsens, nebo nevinný protimluv? Anketa a vybrané příklady (v anketě odpovídají Mojmír Horyna, Jiří Škabrada, Josef Štulc, Rostislav Švácha). *Zprávy památkové péče*. 2004, roč. 64, č. 5, s. 388–397. ISSN 1210-5538.